

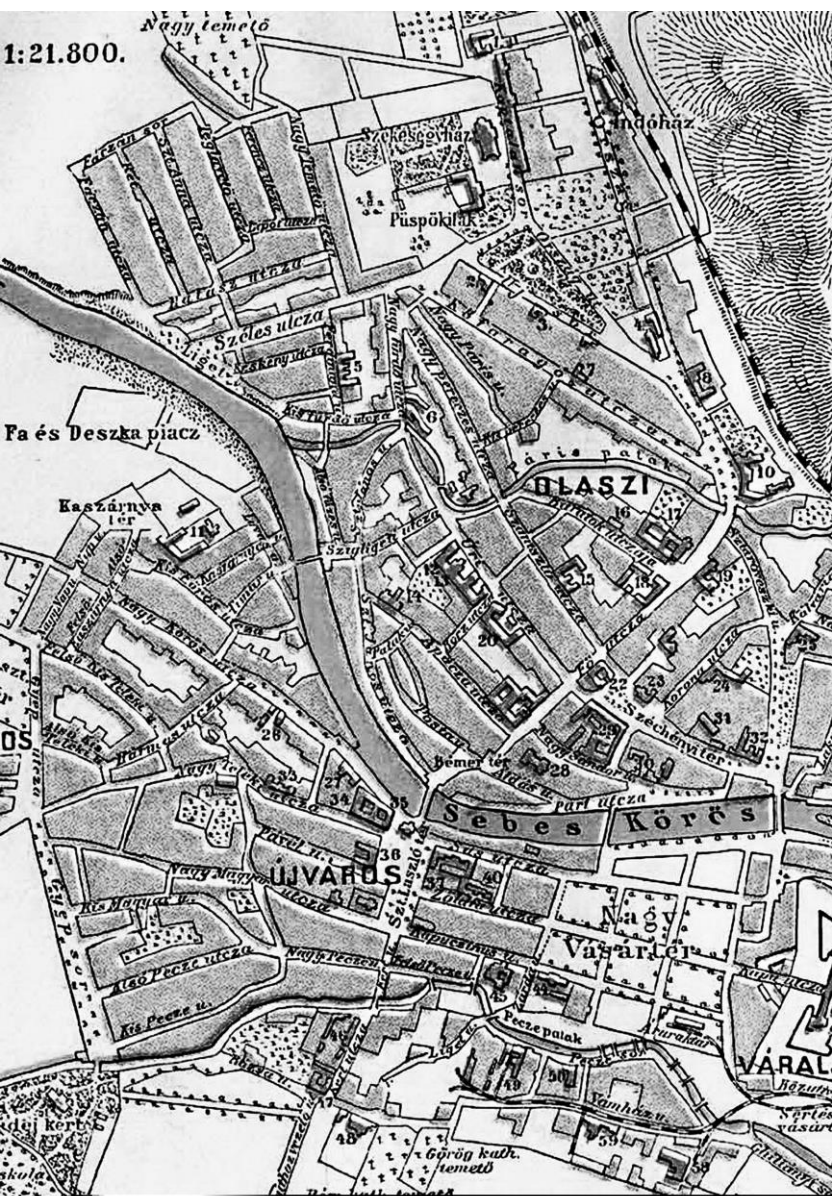
Bige Szabolcs Csaba

A Szigligeti utcából indulok

(Váradi séták)

Nagy, László

Bige Szabolcs Csaba

**A Szigligeti utcából
indulok
(Váradi séták)**

2014

Külső borító: Nagyvárad hagyományos címere
Belső borító: Nagyvárad térképe 1897 (részlet)

ISBN 978-963-08-8581-2

Felelős kiadó: Bige Szabolcs Csaba
Korrektúra: Kiss Hedvig Noémi

Készült:
Hektográf Nyomda Püspökladány
2014

1

Kedvenc időtöltésem volt kisgyerekkoromban a Váradi utcákon barangolni, de akkor voltak ezek a séták igazán nagyszerűek, ha valamelyik felnőtt rokonommal róhattam az utat. Kedves nagybátyám – sok nagybátyám volt -, Öcsi-bácsi (Váradi és micskei Baranyi Ödön) úgy ismerte a várost, mint a tenyerét. Sok általam csodált palota a szeme láttára nőtt ki a földből. Gyakori útvonalunk a *Szigligeti utcából* indult, és a *Szilágyi Dezső* utcán folytatódott a *Bémer térig*.

Kialakításakor – 1888-ban – *Bémer László* püspökről nevezték el a teret. A Váradi embereknek ma is ez a név rögzült az emlékezetében, bár az idők folyamán többször is változott a neve. A húszas években *Regina Maria* lett. Negyvenben visszakapta az eredetit, de negyvenöt után generalisszimusz *Sztálin* lett a névadó. Aztán Köztársaság (*Republici*), most *Regele Ferdinand* neve áll a tér névtábláján.

Annyi látni és mesélni való van itt a téren, hogy leülünk a színház előtt egy székre. Nem padok, hanem székek sora keríti a kis parkot a tér közepén. A két karfa között lánc van kihúzva, és ötven *bani*-t fizet az örnek, aki le akar ülni. Magam is üldögéltem ott nem egyszer találkára várva.

- Tudod? – kezdi Öcsi-bácsi – Itt, ahol most ülünk egy öreg csúnya földszintes ház állt. Nem volt itt tér, de az emberek igényelték. Mozgalmat indítottak, hogy az öreg házat bontsák le. A nemrég létrejött Nagyváradi Szépítési Egylet is szorgalmazta az épület lebontását, de nem volt rá pénz. Addig-addig cikkeztek, vitatkoztak, meg gyűjtéseket rendeztek, hogy a város elhatározta

megveszi ötezer forintért és lebontatja, hogy legyen közterük a Körös jobb partján levő, a Várad-Olaszi városrészben lakóknak. Várad-Olaszi volt egykoron Bihar vármegye székhelye, s most, mint látod a város egyik kerülete. Hiányzott azonban a pénzből több mint a harmada. Ezt báró Bémer Pál kanonok fizette ki, aki még utcai kandelábereket is tétetett az új térre. Hálából az önzetlen segítségért *Sal Ferenc* polgármester úr javaslatára az ajándékozó báró elhunyt testvérbátyja Bémer László püspökről nevezték el, amit az emberek nagy örömmel vettek tudomásul!

- Ezek a paloták itt körben, a színház, a bazár mind-mind azután épülhettek csak fel, miután szabaddá tették a területet. Sokat bontottak, de még többet építettek. - fejezte volna be aznapi városismertetőjét nagybátyám.

Nem voltam azonban meglegedve a dologgal, s még rákérdeztem – mindent tudni akaró korban voltam -, ki volt Szilágyi Dezső, akinek az utcáján végigjöttünk. Igaz, hogy most az utcanév táblán *Moscovei* felírat szerepel.

- Nagyvárad szülötte – elégítette ki kíváncsiságomat -, jogász és politikus a nyolcszázas évek végén. Volt igazságügy miniszter és a MTA tiszteletbeli tagja. Ő szorgalmazta a polgári házasság jogi elismertetését. 1896-ban ő köszöntötte az országgyűlés nevében az uralkodópárt a millenniumi ünnepségek alkalmával. Ha az ország nem is, de Várad őrzi szülötte emlékét.

- Milyen szép ez a színház! – csodálkoztam rá a gyönyörű épületre.

- A kilencszázas évek legelején 1900 októberében nyitotta meg kapuit. Nagy dolog volt ez Várad életében. A ***Szigligeti Színház*** nevet kapta, de most amint látod *Teatrul de Stat - Állami színház* név díszeleg a homlokzaton. Nézd, ott oldalt a jegypénztár mellett azt az ajtót. Most lép be rajta egy férfi. Az a művészbejáró, ott toporogtunk ifjú fejjel előadások után, hogy megpillanthassuk szívünk hölgyét. Valamelyik

primadonnát. Várad rajongott a színházáért, a színészeiért, Ady Endre már alig egy évvel a megnyitó után így ír. „a közönség jó és áldozatkész, rajong a színházért.”

A színházat *Rimanóczy Kálmán* építette, a Bazárt is, és még több más nagyszerű palotát. Mint érdekességet mondom el, hogy amikor a belügyminiszter – Perczel Mór – a megbízatást adta, kikötötte, hogy a bontási anyagból csak a kifogástalan minőségű anyagot használhatja fel, miután azt szakértők megvizsgálták, és alkalmasnak találták.

Akkoriban a jövőnek építkeztek...

*

2

Anyai nagybátyám, *Mirowi Miskowszki Jenő* Nagyváradon lakott a kilencszázas évek elejétől a második Világháború végéig. Pesten is volt lakása, és ügyvédi irodája. Életét a két város között megosztva töltötte: a Főváros és a Peceparti Párizs között. Ügyvéd volt, nem széplélek, de e két város légköre őt is elvarázsolta. Sokat mesélt nekem, gyermeknek a század eleji Váradról, Ady Endréről. Nem mindig pozitív jelzőkkel. Váradi háza mellett lakott *Diósy Ödönné, Brüll Adél* - Ady kedvese. Nem volt prúd a város, eltúrte a viszonyt.

Jenő-bácsi bevallotta, hogy nem egyszer megleste az enyhén szólva kapatosan érkező költőt, amikor beosont Lédához.

A házba később *Tabéry Géza* költözött. Szívesen emlékezem vissza a nála tett látogatásaimra. Ady Endre hagyatékát rendezgette, remélve, hogy sikerül egy kiállításra való anyagot összeszednie. A szorgalom meghozta gyümölcsét, mert 1955 őszén meg is nyílt a nagyváradi Ady Múzeum. A régebbi *Müller* kávézó („*Mülleráj*”) helyén, szemben az *Igazságügyi palotával*. Azóta is a város büszkesége. Az irodalmat kedvelők, s az Ady emlékét tisztelők zarándokhelyévé vált. Előtte állították fel Ady Endre szobrát 1960-ban az addig ott levő Maria szobor talpazatán.

A *Frimont-palota* helyén épült a XIX. század végén a szecessziós stílusú Igazságügyi palota. Ide kötötte a munkája Jenő bátyámat. Néha megengedte, hogy elkísérjem a bejáratig, a díszes kapuig, mely hangos csattanással csukódott be a belépő mögött. Ilyenkor

természetesen Rozika, a kiscseléd is elkísért bennünket, hogy legyen, akivel hazamehessek. Mindig nagy csodálattal bámultam a hatalmas különös épületet, a boltíves kapukat és ablakokat, az ablaksor felett, a homlokzaton álldogáló szobrokat, a törvényesség védelmét szimbolizáló nőalakokat.

A kedves rokon törzshelyén a Japport cukrászdában szeretett ebéd előtt elüldögelni egy schwartz és egy konyak mellett. Írók, művészek és az úri közönség találkozó helye volt az akkor elegáns, különös légkört lehelő cukrászda. A Bazárépület sarkán állott, szemben az *Orsolya-zárdával*, s bejárata a Fő utcára nyílt. Ma pizzázó található a helyén, eltüntetve a hely hangulatát, sőt még látványát is.

Az Orsolyáknál valamikor gyakorlóiskola működött, I – IV osztállyal. A tanítónő-képzősök ott tanultak meg tanítani és a gyerekekkel bánni. Csak a rátermettek, a pedagógiai érzékkel megáldottak végezhatték el sikerrel a - szintén a rendházban működő – Tanítónő Képzőt.

A hittanórákat Kelemen atya tartotta. Erős hangú, szigorú ember volt, kerek, pirospozsgás arccal, és kissé nehézkes járással. A Fehérpapoktól jött át órát taratani egy kétlovas hintóval, bár a Premontrei rendház nem volt messze, de a rang, s a kényelem megkívánta. A nagy boltíves kaput kitárták és a hintó begördült a zárda udvarára. Kelemen atya leszállt és a kapusfülkében felakasztva porköpenyét, reverendás méltósággal belépett az épületbe.

Az apácák legtöbbjének sürgős dolga akadt ebben a percben a földszinten. Egymás után hangzottak el a „dicsértessék”-ek. A tisztelet hangja mellett ezekbe a köszöntésekbe másféle hangsúlyok is vegyültek. Áhítatnak mondanám. A főtisztelendő úr egykedvű válasza, a „mindörökké, ámen” eloszlattott minden halvány reményt.

Vasárnaponként, az istentisztelet meghallgatása után, a vasárnapi ebédig volt egy órányi idő, kicsit sétálgatni.

Nagybátyámat ilyenkor szívesen elkísértem a Körös parti sétányra, az Ezredévi emléktérre a *Szacsvay* szoborhoz. Itt mindig megálltunk, hogy egyperces némasággal adózzunk Nagyvárad mártírjának, kinek „csak egy tollvonás volt a bűne”.

*

3

Újabb váradi sétára indulok a Szigligeti utcából.

Az utca egyik végénél ott folyik a Körös, másik vége az Úri utcába torkollik. Ezen a felén egyenesen egy kis karcsú templomtoronyra esik a tekintetünk. Az Úri utcára néző épületet vaskerítés és kemény tölgyfakapu védi, míg a mellette futó kis utca – a Szentpéteri utca – felé magas kőkerítés övezi a telket. Itt működött a kilencszázas évek elejétől kezdve a *SZENT LÁSZLÓ KOLDUSÁPOLÓ ÉS FIÚGYERMEK MENEDÉKHÁZ*. Gyermekkoromban hatalmas eperfa állt az udvar közepén, és gyümölcsérés idején az apáca-nénik, akik akkor ott éltek még azután is, hogy a menhelyet bezárták, megengedték az érett, földre hullott epret felszedni. Annyit ehettünk, amennyi belénk fért, csak arra kértek, valamennyit nekik is szedjünk egy tálba.

Magát az Úri utcát a gyönyörű kéttornyú *FEHÉRPAPOK TEMPLOMA* uralja. Az ezerhétszázas évek közepe körül épült, tervezője *Vépi Máté* pálos szerzetes volt. A telket, ahol felépült –ami nyolc házhelyet tett ki - Gróf Csáky Miklós püspök ajándékozta a Váradon már jelen levő pálos rendnek, és az ő templomukként működött a mellette épült rendházzal egyetemben. Miután a rendet *II. József* felfüggesztette 1786-ban, hosszú ideig használaton kívül állt - egészen 1808-ig, amikor is a Premontreiek vették át.

Egy néhány szót érdemes szólni a Pálos rendről, már csak azért is, mert az első és egyetlen magyar alapítású férfi szerzetesrend, és virágzása idején tevékenységük egész Európára, sőt Dél-Amerikára is kiterjedt. Annyira

magyar rend volt, hogy aki egyszer oda belépett, az magyarnak számított. Dél-Amerikai tevékenységük ellentétbe került az őslakosokat legyőző, velük kegyetlenkedő konkvisztádorokkal, s ezért a spanyol hódítók elől a szigetekre kényszerültek. Levelezésük alkalmával – hogy titokban maradjon – az otthonról hozott székelv rovasírást használták...

Az elárvult templomot és rendházat azzal a feltétellel kapták meg a Premontreiek, hogy részt vállalnak az oktatásban. Így jött létre a PREMONTREI FIÚGIMNÁZIUM, mely többszöri átszervezés, bezárás után állami iskolaként működik, előbb *Klasszikus Magyar Vegyes Líceum*, majd (jelenleg) *Eminescu Líceum* néven. Az államosítás előtt paptanárok szigorú oktató-nevelő munkájának eredményeképpen a város legelső iskolái között tartották számon, ahol **felekezeti hovatartozás nélkül** tanulhattak a diákok. Édesapám és testvérei, bár mind reformátusvallásúak voltak, ott tanultak és tettek érettségi vizsgát.

Gyermekkorom kedves emlékei közzé tartozik egyik nagy tudású premontrei kanonokkal való ismeretségem. *Tauszik Alajos* főtisztelendő úrról van szó, édesanyám gyóntatójáról, aki sokszor elmagyarázta a templom egyik – számomra akkor nem sokra tartott – nagyon megfakult képéről, hogy Lengyelországból származik. Egy ottani pálos templom képének korabeli másolata – *Fekete Madonna* a neve.

A templom fala mellett levő emeleti szobájában rengeteg könyv volt, főleg természettudományos és nyelvészeti szakkönyvek. A papok szobái – a cellák – templom fala mellé épített keskeny épületben helyezkedett el, s nekem úgy tűnt akkoriban, mintha magában a vastag templomfalban lennének.

Jó felbontóképességű mikroszkópján a parányok világát lehetett csodálni, s én éltem az alkalommal, hogy az otthoni akváriumból vett mintában vizsgálgassam az egy csepp vízben nyüzsgő lényeket. Az ott meglátott

tetragena viridans ismerete később, egyetemi tanulmányaim során hasznosnak bizonyult.

Nyelvészkedő buzgalmának köszönhetően – *Jakó Zsigmond* munkatársaként – korai szórvány nyelvemlékeket fedezett fel. A diákkoromban kezembe került dolgozatnak sajnos ma nem tudok a nyomára bukkanni...

Magam a természettudományok szeretetét és a gyógyítás iránti elkötelezettségemet köszönhetem neki.

*

4

Mára egy hosszabb sétát terveztem, de úgy látszik, nem tudok elszakadni a Szigligeti utca környékétől. Gondoltam, végig megyek a jótékonyságáról híres Váradi püspökről, Szaniszló Ferencről elnevezett *Szaniszló** utcán, s mindjárt, ahogy rákanyarodtam, szemembe ötlött a Szent László Fiúgimnázium időtől gyötört épülete. Diákkoromban ez volt reál, és a miénk volt a klasszikus. Hogy mi a különbség? Nem sok, csak annyi, hogy ők nem tanultak nyelveket a románon és oroszon kívül. A román, ugyebár az ország nyelve, az orosz pedig, az orosz - a dicsőséges Szovjet hatalom hivatalos nyelve, melyet a Föld egy hatod részén használnak!

A két iskola diákjai jó barátságban voltak egymással. Nem irigykedtünk egymásra. Hogy mi a kötelező tantárgyakon túl még tanultunk franciát, latint és görögöt, nem képezte a többi diák szemében irigység tárgyát. És minden áldott nap nekünk eggyel több óránk volt, mint azoknak, akik a Szent Lászlóba jártak. Ők egykor hazamehettek, de mi csak egy órával később. A tízéves érettségi találkozón árulta el az osztályfőnök úr, hogy ezt a plusz órát a szülők fizették zsebből, hogy a reáltárgyakból se legyünk hátrányban. Az épületben most is iskola működik, de meg lehet nézni, milyen állapotban van...

Haladjunk azonban tovább. Ahogy távolodunk a központtól egyre vidékiesebb jellegűek a házak. Földszintesek, ritka kivételtől eltekintve és bár szorosan egymás mellett állnak az utca frontján, hátuk mögött tekintélyes kertek nyúlnak el hosszan. A *Fürdő utca** sarkán egy ilyen házacskában lakott Palmer Vili bácsi,

az amerikai szabó mester. Kisgyermekként került Amerikába, de később hazajött, s kitanulva a szabómesterséget a környék megbecsült embere lett. Igazi mestere volt a szakmának. A régi, kinőtt, megkopott ruhákat úgy átalakította, kifordította, átszabta, hogy igazi békebeli darabnak hatottak. Édesanyámmal sokszor felkerestük hasonló ügyben. Sőt később is, ha hazalátogattam, vittem hozzá átalakítani valót.

Ha már a Fürdő utcánál tartunk, menjünk rajta tovább a Körös irányába. Sok ismerős alakja ködlik fel a múltból. Ott abban a szerény házban lakott jó barátom az édesanyjával. Sokszor kísérgettük egymást haza nyári estéken. „Gyere, kísérl el, ne menjek egyedül haza!” - volt a szokásos mondat, s kétszer-háromszor el is elkísértük egymást, hogy a végén valahol a félútnál váltunk el, s így egyik sem lett megrövidítve.

Szembe velük, kicsit arrább található Szeghalmi Sándor bácsi, édesapám kollégájának és jó barátjának a háza. Vasárnap reggelként az öregúr mindig megjelent, ha esett, ha fűjt, nálunk, hogy együtt menjünk az istentiszteletre. Amikor „kezet csókolómmal” köszöntöttem, rendszeresen megszólított, hogy férfiak köszöntése egymás között: „jó napot!” „Mondjad, hát, jó napot kívánok!” – szólított fel és kezet adott. Dagadozott a keblem a büszkeségtől, hogy engem férfinek tekint. Tempósan, beszélgetve igyekeztünk a Körös-parti Református Templomhoz. Mindig idejében odaértünk, és csatlakoztunk a templom előtt álldogáló férfiemberök valamelyik csoportjához. Komoly beszélgetéseikbe engem is belevontak, bár legtöbbször nem értettem, miről folyik a diskurzus, de bőszen bólogattam, ha másoktól is azt láttam. A harmadik harangszóra aztán mindenki közelebb húzódott a bejáráthoz, és illedelmes csendben várta, hogy megjelenjék nagytiszteletű Csernák Béla tiszteletes úr. Rövidesen fel is tűnt ősz hajával, kezében

a Bibliával, vállán paláستtal. Barátságosan köszöntött mindenkit, és mi mögötte besorjázunk a helyünkre.

A nagytiszteletű úr rövidesen nyugalomba vonult, és szolgálatát Kovács Sándor tiszteletes vette át. Nyugalomba vonulása után is felkérésre szolgált még. Így került sor testvérbátyám kisfiának keresztelésére. Szerény otthonában kerestük fel, ahol a konyhakert termékei és a hívek adományai tartották el az idős lelkipásztort és családját, mert nyugdíjat nem kapott. Napjait szorgalmas kutató munkával töltötte. A nagyváradi eklézsia történetét írta, melyet sikerrel be is fejezett. "Talán arra jó, hogy adatot nyújtson a magyar református egyház történetét író tudósnek, tapasztalati teológia ez." – válaszolta a kérdésre, hogy mi vezette ennek a hatalmas munkának a megírására. Harminc évig dolgozott rajta. Ma is látom, ahogy ott ül papírokkal, könyvekkel körülvéve az asztalánál...

Tovább lépve a Fürdő utcán, azon gondolkodom, vajon miért hívják így, hiszen még a közelben sincs fürdő. Aztán eszembe ötlük édesanyám megjegyzése az *Úri utca** sarkán álló házról, hogy valamikor ott működött az úgy nevezett vasfürdő. Most egy polgárház foglalja el a telket. Meg aztán régebben a Páris-patak is itt folyt végig az utcán, mielőtt beleömlött volna a Körösbe.

Közeledek mai sétám célpontjához a jobb kéz felé nyíló *Nogáll** utcához. Itt látható a hajdani Nogáll-intézet épülete, ma gazdasági iskola. Rimanóczy Kálmán tervezte, Nogáll János kanonok felkérésére 1867-ben. Szegény sorsú gyermekek ingyen oktatása volt az intézet meghatározott célja. Szigorú rend uralkodott a bentlakással ellátott intézetben. Ezt a szigorúságot használták fel nehezen kezelhető gyermekek megnevelésére is.

Baranyi nagyapám gyerekként vadóc, nehezen fegyelmezhető emberke volt. Édesapja megbeszélte a Szent Vince Intézet (akkor így hívták a Nogállt)

igazgatójával, hogy fogadják be néhány hónapra a tíz éves Laci fiát, rendet-fegyelmet tanulni az iskolai tantárgyak mellett. Befogatott a kétlovas kocsiba, maga mellé ültette a gyereket, és kora hajnalban Micskéről behajtott Váradra. A főbejáratnál (a Bölcsőde utcával szemben nyílt) a szolgálattevő paptanár átvette a fiatalurat, a járandóságot, meg a szokásos terményeket, melyeket a növendékek ellátására kellett adni. A nagykapu becsukódott elnyelve a rakoncátlan ifjoncot, a kocsi pedig megfordult, indult vissza Micskére. Jó késő délutánra érkezett meg a Baranyi porta elé, s az öregúr még csak meg sem lepődött, hogy az udvari kaput Laci fia nyitja ki, hogy behajthasson a birtokra. Hogy miképpen szökött meg, s jutott haza a kocsi előtt, örök talány maradt.

.....

Szaniszló utca – ma Eminescu

Fürdő utca – ma B.P Hasdeu

Úri utca - ma Ciorogariu

Nogáll utca – ma Orsovei

*

5

Az utca, mely ma *Orsova** nevet visel beletorkollik a *Széles** utcába. Ez pedig a Püspöki palotától a Körösig húzódik. Széles, mert a korabeli Várad valóban legszélesebb utcája volt. A folyón, az utca végénél nagy vashíd állt, a Széles utcai híd, épült 1913-ban. Alatta csendesen folyt a Körös vize, ki gondolta volna, hogy egyszer úgy megduzzad, mint 1981-ben, és a Nagyvárad címerével díszített szép hidat annyira megrongálja, hogy le kell bontani. Gyermekkoromban ellenben még ott állt fenségesen, s szerintünk Budapest is megirigyelhette volna. Jó horgászó helynek hittük a híd alatti csendes vizet és sokszor órákig áztattuk a zsinórt, de hiába reménykedtünk eredmény ritkán mutatkozott. Így aztán inkább elmentünk fürödni a feljebb levő „lóúsztató” mélyebb vizébe.

Egyik alkalommal a Pesten lakó unokaöcsém is – aki nyári szünidejét töltötte nálunk – kijött velünk a Körösre.

- Tudsz úszni? – kérdeztem gyanakodva, mikor megláttam a sebesen hömpölygő folyót.

- Még kérded? – sértődött meg -. Tagja vagyok a kerületi úszó szakosztálynak. Versenyekre is szoktam járni!

- Akkor szüret! Gyerünk, ússzunk át a túlsó partra! – s már vettem is bele magam a vízbe.

Unokaöcsém szép, szabályos startfejessel ugrott és stílusos gyorsúszással kezdte szelni a hullámokat. Mi pedig a barátommal ketten a lassú,

de eredményes tengerészúszással igyekeztünk tartani a tempót és az irányt a sodrás ellenében. Az eredmény az lett, hogy míg minket alig sodort lejjebb a folyó, addig az öcskös jó tizenöt-húsz méterrel alattunk ért partot.

- Hú, hát ez sodor! - panaszkodott prüsszkölve...

A hidat, a Köröst már láttuk, most nézzük meg, milyen emlékezetes helyek találhatóak a Széles utcában. Mindjárt itt látható a Kis-piac.

Jó időtöltés volt a hétfői, vagy pénteki piacnapokon a forgatagban kószálni. Ezeken a napokon jöttek fel a falusiak saját termékeikkel, de a hét többi napján is folyt árusítás, de csak a kofák tartózkodtak kint ilyenkor. Persze ők drágábban adták az árut, mint a termelők, de akinek kellett, úgyis megvette. Meg aztán tudták kínálni is a portékát, nem úgy, mint a szerényebb falusiak, akik örültek, ha minél hamarabb szabadulhattak, és mehetek haza a gazdaságba. Kora reggel, mikor érkeztek, aki nem volt rest kimenni, sokkal olcsóbban vásárolhatott tőlük.

Sógornőm édesanyja is így tett. Péntek reggel korán már ott volt, mikor a szekerek érkeztek. Az állomáson társzekér várta a vonattal érkező kosaras-batyus asszonyokat, és pár lejért elvitte őket a piacra. Ahogy lepakoltak, megjelentek a korán kelő vásárlók, meg a kofák. Szóval, Annus néni a kofák előtt megvett egy szép kövér libát, haza vitte – a közeli Fürdő utcában lakott -, levágta, megpucolta, a máját kivette, s amíg sült-főtt a másnapi, vagy vasárnapi ebéd, visszament a májjal a piacra. A későn kelő „naccságák” pedig örömmel megvették a szép friss libamáját. Visszajött belőle az egész liba az ára...

Az utca túlsó oldalán, a Püspöki palota felé menet egy emeletes szecessziós épület tűnik fel, és már messziről hallatszik is, hogy nem közönséges épületről lehet szó - hangos gyereksírás szűrődik ki a nyitott ablakokon. Valóban, ez a Szent Józsefről elnevezett gyermekkorház

(mi csak Szent Jóskának hívtuk), földszínjén gyógyszerházzal. 1931-ben nyitotta meg kapuit a kis betegek előtt, a patika pedig 1933-ban. Feljegyzí a várostörténelem, hogy abban az évben húszra nőtt Nagyváradon a gyógyszerházak száma és ezzel ebből a szempontból első helyre került Erdélyben.

A gyermekkórház 1969-ig működött itt, amikor is átadták az új létesítményt a város nyugati térségében, mely azóta klinikai rangra emelkedett.

Sokszor hallgattam a kis betegek panasz hangját, mikor nagynénémet látogattam a gyógyszerházban. Ott volt évekig gyógyszerész, amíg le nem tette a főgyógyszerészi vizsgát, ötvenöt éves korában. Én akkor már egyetemi hallgató voltam és ugyanakkor tanultam a „tudományos szocializmus” nevű csoda tantárgyat, amikor neki is hasonlóból kellett vizsgára készülnie. Sokat kacagtunk együtt a kimondhatatlan *empíriokriticizmuson**. Még szerencse, hogy humorosan fogta fel a lehetetlen helyzetet, amennyiben egy komoly gyógyszerész-szakvizsgán abból fog majd jeleskedni, hogy *„egy lépés előre, két lépés hátra”**. Természetesen sikerrel vette ezt az akadályt is, és kinevezték vezető gyógyszerésznek a *Schlauch kert** melletti gyógyszerházba.

A Schlauch kertről jut eszembe kedves unokaöcsém: a háború után a szép kertet Petőfi park névre keresztelték, sétányok és mesterséges tavacsák barlangokkal, hidakkal tarkítva tették izgalmassá a gyermekek számára a kerti sétákat. Nos, kicsi – négy-öt éves korában – nagymamájával sokat sétáltak unokaöcsémék a parkban. A kérdésre, hogy „hol voltak?” – így válaszolt: „a befőtti parkban”. „Az nem befőtti, hanem Petőfi!” – oktattam. „Nem jól tudod, Szabolcska!” – jött a logikus válasz – „a Petőfit nem tudom mi, de a befőtt finom.”

Nem célom most a park történetét ismertetni (majd máskor - talán), de néhány szót mégis említenék Dr.

Schlauch Lőrinc (1824 – 1902) nagyváradí bíborosról. Hozzá fűződik a park korábbi elnevezése, és ő készítette el Szent László mellszobrát – hermáját - egy budapesti ötvösművésszel. A nagy tudású papi személyt – a MTA tagját - foglalkoztatta többek között a bukovinai és csángó magyarok sorsa is*. Szívügyének tartotta a kert gondozását, melyet a vatikáni *Castelgandolfo* mintájára rendeztetett be, mely évszázadok óta a pápák hivatalos nyári rezidenciájának helye.

A gyógyszerterárral szemben nyílik az Úri utca, be is fordulhatunk, hogy hazafelé vegyük az irányt...

.....

*- *Orsova – város a mai Romániában, a Cserna-folyó dunai torkolatától délre a Duna bal partján, ma nem a régi helyén áll, mert azt elöntötte a felduzzasztott Duna, akár csak Ada Kaleh szigetét.*

- *Széles utca mai neve Menomurut, (azaz magyarul Mén Marót)*

- *empíriokriticizmus – filozófiai irányzat a XIX. Sz. végén és XX. Sz. elején. Lenin bírálta a "Materializmus és empíriokriticizmus" című munkájában*

- *egy lépés előre, két lépés hátra – Vlagyimir Iljics Lenin mondása.*

- *Schlauch kert – mai nevén Petőfi park.*

- *Dr. Schlauch Lőrinc: „A bukovinai és csángó magyarok és a Szent László Társulat” (Bp., 1884)*

*

6

Vasárnap ebéd után Váradon illett végig sétálni a Fő utcán az Apolló palotától a Bémer térig, s egy kis időre leülni a Japport cukrászdában.

K. Gabi a vasárnap délutáni korzózásból barátaival hazafelé tartott. Jókedvű társaság volt, semmi csíny nem állott távol tőlük, s éppen egy szenes-pince ablaka előtt haladtak el, mikor Gabi lehajolt és kieresztve gyönyörű baritonhangját elkezdte énekelni a Mefisztó áriát - „Eladó az egész világ...”. Öblösen visszhangzott a pince. Barátai ott álltak körülötte és elbűvölve hallgatták.

Egyszer csak megtorpant mellettük néhány kíváncsi járókelő is. „Mi az? Mi van itt?” – kérdezte egy újonnan érkező. „Valaki énekel a pincében” – válaszolta testvérem, aki a társasághoz tartozott. Gabi elhallgatott és óvatosan kisomfordált barátaival együtt az egyre növekvő tömegből. Félóra múlva visszajöttek, de még mindig álldogáltak néhányan a pinceablak előtt, hátha újra felhangzik az ária a pincéből...

Ez a családi kedves történet, furcsán köszönt vissza a „szocialista irodalom hajnalán”, Váradon.

Érettségi előtt álló diákok voltunk, de az irodalom iránti vonzalmunk elcsábított a Horváth Imre által szervezett irodalmi kör összejöveteleire. Péntek esténként tartották a Szigligeti Színház közelében egy kis mellékutcában, az emeleten. Szájtátva hallgattuk a „nagyokat”. Mit beszélnek, s miről? Mindig voltak felolvasások is. Verset, prózát hoztak a résztvevők. Tervezték a jövőt...

Volt a társaságban feltehetően néhány tehetséges irodalmár is, de mi mindenkit csodáltunk.

Emlékszem egy hölgyre, aki forradalmi és munkásharcos dalokat mutatott be. Akkor döbbsentem meg, mikor a dallamot is meghallottam. Általam jól ismert cserkész nóták voltak, erőteljes irredenta szöveggel. Vagy nem ismerhette az eredeti szöveget, vagy nagyon is tudatosan akarta új tartalommal megtölteni. Leállíthatták „fentről”, mert soha nem hallottam egyet sem belőlük később. Nem kerültek be a kommunista ifjúság dalai közzé. Pedig érdekes lett volna, például ahelyett, hogy „Aki dalol, sose fárad el, // Aki felnéz, sose csügged el.”, valami olyasmi, mint a „munkahadának lépte dobog”, vagy hasonló. No, de elmaradt...

Ez egy kis csalódást okozott, de amikor azt kezdték tárgyalni, hogy kellene egy operát írni az új rend győzelméről, mindenki jobbnál jobb ötletekkel gazdagította a témát. A munkásdalos hölgy is szólásra emelkedett, és javasolta, legyen egy „ária a pincéből”. Ezt már nem tudtuk röhögés nélkül megállni. Ki is tiltottak az összejövetelekről, mert zavartuk a komoly megbeszéléseket.

Később ezek a pénteki esték váltak a Váradi irodalmi élet át- és megmentőivé negyven éven keresztül...

*

Kedves osztálytársam édesanyjához szinte minden délután, a leketanulás szüneteiben hárman, négyen ellátogattunk. Zongoratanárnő volt és nagyon kedves, szellemes társalgó. Felszabadultan, jól éreztük magunkat a társaságában. Amihez természetesen a házi készítésű málnaszörp és a finom sütemények is hozzájárultak.

Padtársam, bohém lelkű fiú, mindig hozott valamilyen újabb dallamot, amit az utcán, a rádióban, vagy a Körösparton szedett össze. Népdaloktól a tánczenéig, az operett betéteken át ívelt a választék. Énekelni is szépen tudott és szívesen is hallatta a hangját, s mi többiek pedig szívesen hallgattuk az órakezdés előtti percekben.

- Ezt tessék csak meghallgatni! – kezdte kedves padtársam egy legújabb szerzemény bemutatását – Trállalá és trallala...Ugye milyen szép?

- Szép. Szép, csak tudod, nem eredeti.

- Hogyhogy nem eredeti? Most hallottam az este a Vatikáni-rádióban.

- Na, akkor figyelj ide! –odaült a zongorához, és eljátszott egy néhány ütemet – Ez az?

- Igen, igen! Ez az! – lelkesedtünk mindannyian.

- Mert ez egy Chopin etűd része.

Lelombozódtunk.

- Van még valami a tarsolyodban kedves?

Várakozásteljesen tekintettünk kedves osztálytársunkra, várva, vajon mivel rukkol ki.

- Éppen volna...- bizonytalankodott – ma reggel hallottam a szomszéd gyereket amint énekelte, fűtyülte.

- Halljuk!

Padtársam ezt is ellallázta.

- Hogy volt ez? – morfondírozott vendéglátónk.

- Valahogy így? Igaz? – petyegtetett le néhány ütemet a zongorán.

- De nem is! – kiáltott fel – Megvan! FigyeljeteK csak.

És áradt a zongorából a hallott dallam, de gyönyörűen kiteljesedve, szárnyalóan.

- Nos, mi ez? – kérdezte – Ki nem találjátok!

Tanácsstalanul néztünk egymásra, mert bár nagyon ismerősnek tetszett a dallam, egyikünk sem tudta megmondani, mi is ez.

- Szabad a gazda!

- Mozart! Az örök Mozart! – világosított fel osztálytársunk édesanyja.

Így ment ez hétről hétre. Soha nem tudtuk megfogni. Minden dallamot ismert, nem lehetett neki újat mutatni.

Tőle tanultuk meg, hogy milyen óriási teljesítmény újat alkotni!

*

8

Gyermekkoromban sokszor elterveztem, hogy milyen jó lenne végig horgászni a Sebes-Körös völgyét. Felmenni vonattal a Sebes patak beömléséig, és horgásztatva lejönni Váradig. Közben megismerkedni a vidékkel, az emberekkel, éjszakánként megaludni vendégszerető falusi házakban. A terv, terv maradt, de évekkkel később többször végig jártam az útvonalat – nem horgászva, hanem a múltra figyelve

Legemlékezetesebb bejárásom a festő Nagy Imre, és Málnási Géza orvosprofesszor nevéhez kötődik.

Budapesten voltunk a tanár úrral egy tudományos konferencián, amikor összefutottunk egy cukrászdában zsöngödi Nagy Imrével. Sejttem, nem volt véletlen a találkozás, de ígéretes. Megbeszéltük, együtt megyünk vissza Nagyváradon keresztül Marosvásárhelyre – az én autómmal.

Sikeres előadásainkat megtartottuk. A Tudományos Akadémia adott otthont a konferenciának. Mi meghívott előadók voltunk, a részvétel költségeit vendéglátóink állták, s mi a gyomorrák földrajzi elterjedéséről értekeztünk. Ahogy vége lett, másnap indultunk hazafelé.

Élmény volt a két öreggel utazni, amint egymás szavába vágva elevenítették fel a közel- és régmúlt dolgait.

Ameddig Váradra értünk, saját emlékeikkel voltak elfoglalva, de ahogy a városba beérkeztünk a történelem vette át a vezető szerepet.

Bementünk édesanyámhoz egy kávé meginni. Ott a kisasztal mellett került először szóba, hogy milyen régi

város Várad, hogy Szent László városa, hogy szent királyunk vizet fakasztott a sziklából. A Szent László templomban van egy freskó, mely ezt a pillanatot ábrázolja. A nagyváradiak szerint ez a Püspökfürdő forrása.

- Nem csak a gyógyforrásáról híres Püspökfürdő, hanem a patak omladékos falában levő fosszilis csigákról is. A tudósok szerint jurakori, vagy még régebbi tengeri csigák. – szóltam bele a beszélgetésbe.

- Menjünk, nézzük meg, van annyi időnk, ugye? – javasolta Málnási tanár úr, aki minden „kalandra” kész volt.

Elindultunk, a kávé, és a kis beszélgetés után. A távolság a fürdőig csak kilenc kilométer. Megnéztük a csigákat, kikaparva néhányat a Pece patak partoldalából.

- Van itt még valami – fokoztam a társaim kíváncsiságát.

- A patak meleg vizében olyan növények nőnek, amelyek máshol Európában szabadon nem élnek. Ilyen a tündérrózsza, melynek tövét már több mint száz éve áttelepítették a Lukács fürdő hévizébe, ahol meghonosodott. Legközelebbi természetes termő helye Egyiptom. A csodás Victoria Regina itt már csak egy védett tavacskában él. Hatalmas levelei egy kisgyermeket is megbírnának. *Nymphaea lotus varietas thermalis*. Ez a tudományos neve.

Megnéztünk, megcsodáltunk mindent: a tündérrózsát, a meleg vízben úszkáló díszhalakat, hullámfürdőt, mely 1930 óta működik. Megcsodáltuk továbbá a meleg vizű patak partján szorgoskodó turistákat is, amint éppen az autójukat mossák.

Látványból egyelőre ennyi elég volt. Vehetjük az irányt hazafelé, a Körös völgyében. Nagyvárad után hamarosan Fugyi-Vásárhely (Osorheiu) határához értünk. Mutattam a távoli dombokat a Sebes-Körös túlsó partján. Elszórt házak látszanak, meg szőlővel, gyümölcsfákkal beültetett kertek:

- Nézzék, ott az a nagy omlásos helyet! A neve is Omlás hegy. Ott volt a nagyapám szőlője. Alatta a lakóház, présház, melléképületekkel. A húszas évek elején lecsúszott a hegyoldal a gyakori esők miatt, szőlőstől, fástól, bokrostól együtt. Az épületekből, csak a hálószoba maradt meg. Benne aludtak nagyszüleim. Másnap eladták a szőlőt a vincellérnek – kicsi pénzért. Vargyas Áronnak hívták, székely ember volt. Rendbe tette, amit lehetett, újat telepített, biztosabb helyen házat épített. De ahhoz az omladékos oldalhoz soha nem nyúlt. Kisgyerekkoromban sokszor nyaraltam náluk.

- Ez itt pedig Mezőtelegd (Tileagd). – állított meg Géza bácsi – Van itt egy műemlék templom. A református templom, amely a Telegdi családhoz kötődik. Továbbá itt van eltemetve Bocskai István fejedelem felesége (Hagymássy Bethlen Kata), aki 1604-ben hunyt el. Elmondok egy jelenkori érdekes történetet. A nyolcvanas évek elején történt, hogy egy éjszaka megrongálták a templom falát. A tiszteletes úr jelentette a milíciónak, és kiküldtek egy nyomozót Váradról, mert a vallásügy kényes dolognak számított – nehogy visszhangja legyen nyugaton. A nyomozó megállapította, hogy nem egyszerű rongálás történt, hanem a templomfalból kiemelték valamit. Látszik – most is látszik – a helye. A határon lefüleltek egy török állampolgárt, a csomagjában templomi kegytárgyak: kelyhek, kupák voltak. A kikérdezéskor elmondta, hogy ő kutató, a török hódításokat tanulmányozza. Egy latinul írott dokumentum került a kezébe, amelyben az állt, hogy a telegdi lelkipásztor a közelgő török veszedelmek elől menekülve, elrejtette a kegytárgyakat. Pontos meghatározását adta a rejtékhelynek, a templom falában. A dokumentum valóságát bizonyítandó kereste meg a telegdi istenházát. A falu nevével gyűlt meg a baja, mert a térképeken sehol sem találta a Telegd falunevet, hiszen románul nem tudott, és így nem

tudhatta, hogy a Tileagd név mögött rejtőzik a keresett helyiség.

A visszaemlékezés, és kis kitérő nem zavarta meg haladásunkat, és hamarosan Élesdre (Alesd) értünk. A város határában van a sólyomkői vár. Móricz Zsigmond is említi a Tündérkert című regényében.

- Abban az időben az országút a vár alatt haladt el. – jegyezte meg Málnási tanár úr. – Móricz szerint a várudvaron keresztül vezetett, hogy az áthaladókat: utasokat, vásárosokat ellenőrizni, vagy megvámolni lehessen.

- Festőiek ezek a jobbágyfalvak. – törte meg a saját hallgatását másik utasunk – Úgy tudom Zichy birtok volt ez vidék. Van itt valahol egy cseppkőbarlang is, amelyik a Zichy nevet viseli. Körösrév (Vadul Crisului) határában van. Állítólag egy vasutas, illetve pályafelügyelő fedezte fel.

Körösrév nem csupán a barlangról híres, hanem a fazekasságáról is. Jellegzetes fehér agyagedények kerülnek – pontosabban kerültek (!) ki - az itteni műhelyekből, sajátos mintával. A fehér agyagot a szomszédos Kerekiben bányásszák. A helybeliek úgy tartják, egész Európában csak itt található ilyen agyag. Ez is mélyen van, tíz méternél is mélyebb gödrökből ássák ki egyszerű eszközökkel, egy erre a célra készített kis teknővel, és úgy adják kézről kézre, amíg a felszínre jut. Az elkészítése is szokatlan, mivel nem mázas, és a mintája csak fekete-fehér. A máz nélküli edényben a víz mindig hideg, hűvös marad, mert a külső felületére kiszivárgó nedvesség párolgása mindig hűti. „Izzad” a fazék. Úgy mondják, hogy „éles marad benne a víz”. Sajnos, ma már alig vannak értő fazekasok a faluban.

- A révi elágazás előtt Körösgégény (Gheghe) végénél bal felől láttam egy kastélyt a fák között. Az is a Zichy családhoz tartozott? – kérdezősködtem.

- Nem régi építmény, valószínűleg az ezernyolcszázad évek elején épült. – okosít ki Géza bácsi, aki a helyrajzi

dolgokban nagyon otthon van. - Ha nem is történelmi jelentőségű, szépen illik a tájba. Gróf Zichy Ödön nevéhez kötném az építését, mivel ő volt itt a földbirtokos.

Utunk tovább a Király-hágón vezet keresztül. A név magyarozatára több változat is él a köztudatban. Egyik szerint II. József látogatásának emlékét őrzi. A másik szerint itt húzódott a királyi gyepeülve, azért nevezték el Király-hágónak. 1867-ig itt volt Magyarország és Erdély határa.

A hágó után a táj megváltozott: közelebb jöttek a hegyek, a hegyoldalakon elszórt falusi házak. Meredek, kanyargós szekérút vezet mindegyikhez. Lent a völgyben falvak füzére: Bucsa (Bucea), Feketető (Negreni), Csucs (Ciucea).

Feketető nagyvásáraitól, Csucs Ady Endréhez fűződő emlékeiről híres. Itt született Csinszka (Boncza Berta), és itt élt Ady Endre a Világháború idején a kastélyban. Majd a költőfejedelem halála után az özvegytől megvette Octavian Goga, román író és politikus. Állítólag Ady barátja volt. Az „Ady-kastély” most Goga-emlékház. Adyról nem esik már szó, hagyatéka egy melléképületben várja tisztelőit. Amíg élt Goga özvegye, ő vezette az emlékházat, és a látogatókat. Iskolai csoportnak magyarázta lelkesen, egyik alkalommal, férje dicső tetteit, és figyelmes lett az első sorban áhítattal figyelő kislányra. Odament, megsimogatta a feje tetejét és megkérdezte: „*cum te cheama, pui de dac?*” (mi a neved dák fióka?). Mire a marosvásárhelyi kicsi így felelt mély hangján: „Kálmán Éva”. Madám Goga egyet grimaszolt és egy másik csoportnak folytatta dicsőimnuszait.

Bologa faluhoz érkezve, megláttuk a jobbról beömlő Sebes patakot. A domb tetején pedig egy vár romjait.
- Most újra magamhoz ragadom a szót. – jelentkezett be Málnási Géza tanár úr. – Nagy múltú vár, amelyiknek a

romjait látjuk. Menjünk is közelebb. A falu temploma mellett van egy ösvény, azon felkapaszkodhatunk.

A látvány minden fáradságért kárpótol. Elénk tárul a Sebes-Körös gyönyörű völgye. Keletre a Király-hágóig, nyugatra Bánffyhunyard (Huedin) határáig, északi iránya pedig mélyen be a Sebes völgyébe.

A tizenharmadik században épült vár királyi birtok volt. Kitűnő elhelyezkedésének köszönhetően védelmi, hadászati szerepén kívül, a völgyben futó utat innen felügyelték, vámot szedtek, vigyázták az aranybányákból érkező szállítmányokat, mivel ide futottak be a hegyekben levő aranymosókából, valamint a zalatnai aranybányákból induló utak. Zsigmond király a várat – 1399-ben – *Mircea cel Bătrân* (Öreg Mircea) havasalföldi vajdának ajándékozta, hogy törökellenes háborújában visszavonulása, ha szükséges, biztosítva legyen. A vajda Zsigmond segítségével került a trónra, miután hűségesküt tett a királynak (1355-ben). Később a Bánffy család birtokába került a vár, és maradt is 1948-ig, az államosításig. A vár maga akkor pusztult el, amikor az ezerhétszázas évek elején a császári haditanács rendeletére falait lerombolták, nehogy a rebellis magyarok beleüljenek. A II. Világháború után évekig a vártövében lakott a Bánffyak egy régi híve, csöndesen tengetve életét. Lakott egy féltető alatt, s evett, amit a kert, meg a félvad szárnyas jószág adott. Mondják volt egy kecskéje is, és malacot is tartott. Egyszer csak eltűnt. Mikor kérdezősködtem utána a falubelieknél, csak a vállukat vonogatták. Így ért véget a nagy múltú Sebesvár dicsősége.

Mai történelmi bejárásunk is véget ért.

*

9

A hosszúhétvégét kihasználva hazalátogattam, feltelni otthoni ízekkel, illatokkal.

Jártam a már szinte elfeledett utcákat, sikátorokat, az álmaimban visszatérő tájakat. Nézegettem a régi házakat, hallgattam az emberek beszédét.

És emlékeztem.

Emlékeztem régvolt barátokra, talán csak elképzelt szerelmekre, egy-egy öreg fára (ma már a helyét sem találom!).

Egyik utcasarkon a tömjénzagú templom nyitott ajtajából gyönyörű hegedű muzsikát hallok kiáradni.

Felix   Mendelssohn-Bartholdi: E-moll hegedűversenye!

Elkápráztatva álltam a kis templom előtt.

Az ajtó szélénél kikandikált egy kalap, benne némi papírpénz látszott, valamint egy a zene ütemére imbolygó, hajlongó ember árnya. A kifelé jövő hívek alakja el-eltakarta a jelenséget. Nem hittem a fülemnek, s a szememnek! Gyorsan kotorászni kezdtem a bukszámban, és egy nagyobb címletű bankót kiemelve közelebb mentem. Odaérve beledobtam a kalapba az adományomat. Ebben a pillanatban félbeszakadt a zene.

Az árnyékban álló papi galléros férfi felém fordult:

- Köszönjük az adományt! Az orgona felújítására gyűjtünk.

Egy pillanattig még kutatták a szemeim a hegedűművészt, de hiába.

Aztán megértettem. Egy magnetofonon szólt az ajtó mögött...

*

10

Egy újsághír röpített újra Váradra. A hír így hangzik: „Ritoók Zsigmond kapta a Bolyai díjat”. Nos, ennek mi köze Váradhoz? Tehetné fel az olvasó a kérdést. Csupán annyi, hogy nagy tudósunk nagyapja nagyvárad szülötte, s én magam pedig a „Ritoók Zsigmond úti” általános iskolába jártam. Igaz közben az utcát Hübsembergerre keresztelték, de az iskola neve a köztudatban a régi maradt.

A Várad szülötte Ritoók Zsigmond (1870 – 1938) orvos volt. Belgyógyász, Korányi Frigyes munkatársa, egyetemi tanár, a fővárosi kórházak központi igazgatója, az Igazságügyi Orvosi tanács jegyzője. Jelentős klinikai tapasztalatait tudományos folyóiratokban tette közzé, mint az *Orvosi Hetilap*, vagy a *Zeitschrift für klinische Medizin*. Kiemelt témáját a szív és keringési rendszer betegségei képezték.

Az említett utca az Igazságügyi Palota közelében húzódott, összekötve a Széchenyi teret, (ahol az Ady szobor és emlékmúzeum áll) a Sztaroveszky utcával. Érdeemes pillanatra megállnunk a Széchenyi tér sarkán található Ügyvédi Kamara épülete előtt. Ezt a szecessziós szép palotát 1909-ben építették a város híres-neves építésének, ifj. Rimanóczy Kálmánnak tervei alapján. A látogatót az építészeti remekmű állítja meg, de engem az emlékek.

A háború forgatagából épkézláb kikerülve hazatértünk Nagyváradra, ahol édesapámnak ügyvédi irodája volt. „Természetesen” az irodát kiürítve találta, még a bútorokat is elhordták. Az ügyiratokból csak azok menekültek meg, amelyeket a padláson tárolt, mint

lezárt ügyeket. Később, legnagyobb meglepetésünkre, az irodai bútorok: íróasztal, bőrfotelek, székek a Securitate irodáiban kötöttek ki. Édesapámat értesítették, menjen értük, mert visszaszolgáltatják (!). El is ment, s mint később elmesélte, már a kapuban meglepetés érte. A belépéskor a portás sajnálkozva nézett rá, amikor a belépőt kiállította, a kilépésnél pedig úgy eltátotta a száját, hogy alig tudott valami köszönés félét kinyögni. Tudniillik, akit oda behívtak, az nem szokott kijönni! Szóval, úgy történt, hogy édesapám lemondott a bútorokról, és ezt a gesztust azzal honorálták, hogy kiengedték. Vajon, ha visszakérte volna...?

Az Ügyvédi Kamarával már nem volt ilyen szerencséje. Mivel a város elfoglalása idején, amikor a román adminisztráció berendezkedett, mi nem voltunk Váradon - a front és a behívás elől Sopronig mentünk -, kizárták a kamarából. Hiába érvelt, hogy nem vett részt a háborúban, hogy békés városi polgár, nem vették vissza. Pedig, hogy hitt, hogy bízott az új rendben!

Ezután jött volna el az ideje a régi iratoknak. Átadta Szeghalmi Sándor bácsinak, a barátjának és ügyvédtársának, aki megmaradt kamaratagnak. Rajta keresztül értékesített néhányat. Ez azonban sovány vigasz és jövedelem volt.

Dr. Szeghalmi Sándor volt a nagyváradai református gyülekezeti közös vagyon gondnoka. Emlékszem rá, mikor a korábbi iskolám, a Lorántffy Zsuzsanna Református Iskola tetőjavítását ellenőrizve végig lovagolt a kupás cserepeken az osztály nagy örömeire. Magyarázhatott a tanító néni, mind odacsődültünk az ablakhoz és úgy bámultuk a gondnok urat, mint valami természetfeletti jelenséget. Sándor bácsiról még el kell mondanom, hogy emléké a Rulikowski temetőben, a 2002-ben kialakított közös sírkert őrzi, mely Ritoók Zsigmonddal és Szulyok István püspökkel együtt emlékeztet a város nagy múltú személyiségeire

(Királyhágómelléki Református Egyházkerület sírkertje). A nagyváradi Bihari Napló (2002, nov. 18) számol be az avatásról, és idézi Tőkés László püspök szavait: *"Lesz-e, aki járjon az óvodába, benépesítse a középiskolát, lesznek-e diákok az egyetemen?"* „Akire építeni kell: csak Jézus, akire építettek nagy elődeink is” - mondta a püspök, mindenkit figyelmeztetve: *"Ha nem ébredünk fel (...), csak temetőt avathatunk."*

Lám, egy örömhírrrel kezdtem ezt az emlékezést, s egy súlyos figyelmeztetéssel zárom.

*

11

Biciklivel érkeztem a malom kapujához, de a fék nem nagyon fogott, s így neki is mentem a deszkakapunak. A zár engedett, én pedig beszáguldtam az udvarra, mint Pista gróf Weiszlovics kocsmájába lóháton. A molnárlegények éppen ott tétlenkedtek a malom előtt, s akkorát kacagtak rajtam, hogy beleremegtek az iroda ablakai. A főnök meg kiszólt:

- Ne szórakozzunk, emberek. Le kell rakodni!

A fiúk szó nélkül engedelmeskedtek. Kettő fölmászott a teherautó platójára, a többi pedig sorban odaállt háttal, s a fentiek a vállukra helyezték a búzával tele zsákokat. Hatvan kilós zsákokat. Ezeket bevitték a malomba, s fel az emeletre, ahol felhalmozták a garatok közelében. Lent a mázsaházban Kálmán, a mázsázó a mérleget figyelte, ahogy csökken a teher minden zsák leadásával. Mikor a teherkocsi felállt a hídmérlegre, Kálmán megmérte, miután a zsákokat lerakták és munkások is leszálltak, újra mérte. A különbség pedig, ugyebár, a bejött gabona.

Ezen idő alatt a kerítéshez támasztva a kerékpáromat, kikerekedett szemmel bámultam a sürgésforgást. A kitárt kapun át az útra is kiláttam. Csirkék fürödtek a porban és néhány mezítlábas gyermek kergette a karikát. Juliska néném is feltűnt kannával a karján. A kútra jött. Ott állt a kút a malom előtt, az artézi kút, s ha a kart lenyomták, nagy erővel zubogott ki a víz a csapon. Hamar megtelt a kanna. Nem volt könnyű dolog lenyomni azt a kart – én teljes súlyommal rá kellett hasaljak, hogy működésbe jöjjön. De akkor aztán zúdult

is, hogy csurom víz lettem! Különben nem is szerettem annak a kútnak a vizét. Kotlóstojás szaga van – kénés. Azért a falusiak hordják, isszák, mert jót tesz a gyomornak, meg a májnak. Legalábbis ezt állítják...

- Te kölyök, tedd be a kaput! – kiáltott ki nekem a mérlegházból Kálmán – A kocsi már elment.

Igaza volt. Láttam is amint a gépkocsivezető kijött az irodából a papírjaival, s nagy ívben körbe fordulva az udvaron elhajtott. Behajtottam a kapuszárnyakat, és beakasztottam a kallantyút is belülről.

- Te kölyök! Gyere csak ide! – hívott Kálmán, a mázsáló.

- Itt vagyok! - álltam elébe.

- Beszéltem a főnök úrral, és azt mondta, jöhetsz mindennap segíteni, a malmot kitakarítani műszak után. A munkadíjad egy tarisznya ocsú lesz. Amennyit el tudsz vinni a hátizsákodban.

- Jól jön ez a galambjaimnak – fogadtam boldogan el az ajánlatot.

Tartottam nyolc-tíz pár díszgalambot. Micsoda öröm volt számomra, mikor reggel kiengedtem a volierből, és körözve repültek a ház felett egyre magasabbra!

Ha egy hónapig minden nap eljövök takarítani, annyi ennivalót gyűjthetek össze, hogy elég lesz akár egy évig is a galambjaimnak.

Elég különös módon kezdődött ez az én galambászkodásom. Születésnapomra, a tizenötödikre, kaptam egy pár galambot. Csak olyan közönséges házigalambot, úgynevezett parlagit. Egy tágasabb ketrecet eszkbáltam a számukra, de láttam, nem érzik jól magukat a szűk helyen, ezért baráti körben addig mondogattam, hogy nagyobb hely kellene nekik, amíg egyik jó barátom megajándékozott egy rendes galambházzal. Tágas volier is tartozott hozzá. A belvárosba költöztek, s ott nem tarthatott galambokat, s azokat már előre odaadta valakinek egy rozoga kerékpárért cserébe. Kézikocsira raktuk az egészet, s

kellő kísérettel – a környék gyermekeinek viháncoló lelkesedése közepette – haza szállítottuk. Az udvarban, hátul jelöltük ki a helyét, de alig értünk az udvar feléig a tákolmánnyal, megjelent egy milicista. Azt kérdezi, mi szemeteltünk-e a járdára? Bevallottam, hogy igen, hiszen a galambházból bőven hullott ki szemét, ahogy leemeltük a szekérről.

- Tíz lej büntetés! – mondja szigorúan a közeg.

Ebből nem engedett, hiába magyaráztam, hogy csak elcipeljük a helyére ezt az ólat és már seperjük is fel a járdát.

- Nem! Most seprik fel és ideadják a büntetést, vagy mennek a bíróságra! – s már vette is elő a büntető cédulát.

Mit volt mit tenni: fizettünk, separtunk, s utána helyreraktuk a galambházat.

„Nyereg van, már csak a ló hiányzik” – szokták mondogatni. Én is így voltam. Az ól, a volier megvolt, most már csak galamb kellett bele azon az eddigi egy páron kívül. Került később több is – kaptam, padláson befogtam, csereberéltem, s mikor már szaporodtak, azokból is cserélhettem más galambász barátokkal. Az biztos, hogy pénzt soha nem adtam értük. Igaz, nem is nagyon volt miből!

Évtizedek múlva visszaköszönt ez a szemetes járda.

Eldugott kis erdélyi, székely faluban voltam ismerőst látogatni. Ahogy ott falatozunk, beszélgetünk, bejön a szomszéd.

- Hallom, maga váradi – szólt hozzám -, gondoltam megnézem magamnak. Tizenöt évig voltam rendőr Váradon.

- Nocsak...

- Körzeti megbízott.

- Melyik részen?

Kiderült, hogy éppen ott, ahol mi laktunk.

- Akkor, maga volt, aki megbüntetett a szemetes járdáért! – dobtam oda a szót.

- Az melyik évben volt? Hányban?

Mondom neki pontosan, hisz akkor töltöttem a tizenötöt. Jól emlékeztem az évre.

- Akkor az csak én lehettem – mondja elgondolkozva -. De azért nincs harag?

- Nincs, nincs. Meg hát nem is lenne miért!

*

12

Valahányszor gyermekkorom városában, Nagyváradon járok, mindig felkeresek egy-egy bennem emléket idéző helyet – utcát, épületet, parkot. Ez a mostani látogatásom egy bensőséges találkozó okán történt. Az 1954-ben érettségizett vendiákok találkozójáról van szó. Azok, akik az egykori Premontrei Gimnázium utódintézményében, a Klasszikus Magyar Vegyes Líceum tízedik osztályának elvégzése után – 16 éves fejjel – leérettségizve, kiléptek az Életbe (így nagybetűvel), találkoztak egymással, és régi önmagukkal. Tudván tudtuk, hogy nem fenéig tejfel, de mérhetetlen bizakodással tekintettünk a jövő felé. Annak ellenére, hogy mi voltunk, az úgy nevezett „elfuserált korosztály”, mivelhogy túl fiatalon dobtak be a mélyvízbe, most több mint félévszázad múltán, beismerhetnék a gúnyolódók, és kételkedők, hogy helytálltunk, és túléltek őket. Negyvenen végeztünk az osztályba. Negyvenen! Ne borzadjanak a mai pedagógusok, lehetett velünk dolgozni. Apró-cseprő diáksínyektől eltekintve, nem volt szükséges fegyelmezni minket. Tudással ajándékoztak meg tanáraink egytől-egyig. És emberséggel, magyarságtudattal. Ami akkoriban nem is volt olyan veszélytelen. Egyéniségük varázsa elbűvölt bennünket az énektanártól a magyartanárig. Szavaikat, megjegyzéseiket dédelgetve őrizzük. Emlékük legyen áldott!

A találkozó maga a Nagyvárad-Olaszi „Lórántffy Zsuzsanna” Egyházi Központ termében zajlott. Ez a létesítmény a Körös-parti református templom (1787-

ben szentelték fel) udvarán található, az Ezredévi Emlék-tér 40. szám alatt, előtte a park fától körülvéve áll Lórántffy Zsuzsanna szobra (Gergely István alkotása). Erről a lánglelkű asszonyról így írt Tompa Mihály:

*„Korát előzte, mint az égen
A tündérhajnal a napot,
Hogy akkor is ragyogjon, éljen,
Mikor a nap lenyugodott.”*

Korát annyira előzte, hogy még ma sem érhetünk nyomába. S ha feltekintek bronzba öntött arcára, mégis az a sor jut eszembe, melyet férjeura, I. Rákóczi György Erdély fejedelme írott neki az Úr 1633-ik esztendejében: *„Ím vagy 12 narancsot és 7 citromot küldtem, adja Isten egészséggel elköltenetek, édesem. A narancshajat megtartsd.”* Annyira emberi, annyi szeretet van ezekben, a hétköznapi szavakban, hogy könnyek szöknek tőle a szemembe. Lám, legnagyobbjaink is emberek!

Még csak annyit, hogy míg a távoli múlt felemelő példáin méléztam, szemembe ötlük a házszám, s a tér neve a kapu mellett: *Piața Libertății* (Szabadság tér).

Ez a tér mai neve. Kissé arrább egy másik ház falán pedig – Emléktér. Íme, a váradi lelemény. Ez, így senki érzékenységet nem sérti, s mégis jelzi az eredeti elnevezést. A parti sétányt is magába foglaló teret ugyanis a milleniumi ünnepekre alakították 1896-ban, s innen az elnevezés is: Ezredévi Emlék-tér.

Nagyvárad, 2009. május 23.

***